

МАРИНА ЯРОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Україна, м. Хмельницький,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,

вул. Прокурівського Підпілля, 139)

MARINA YAROVA,

Candidate of pedagogical sciences, assistant professor

(Ukraine, Khmelnytskyi,

Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy,

Proskurivskoho Pidpillia Str., 139)

orcid.org/ 0000-0001-8827-8696

ВАЛЕНТИН ВОВК,

кандидат психологічних наук, доцент

(Україна, м. Хмельницький,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,

вул. Прокурівського Підпілля, 139)

VALENTYN VOVK,

Candidate of psychological sciences, associate professor

(Ukraine, Khmelnytskyi,

Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy,

Proskurivskoho Pidpillia Str., 139)

orcid.org/ 0000-0002-4996-798X

Роль «Просвіти» та музичних товариств у мистецькому житті Поділля
The Role of «Prosvita» and Music Societies in the
Artistic Life of Podillia Region

Анотація. Духовне відродження української нації можливе лише на базі глибоких змін у всіх сферах буття – в свідомості, культурі, економіці тощо. Вагомий внесок у процес культурно-освітнього відродження українського народу зробила масова національно-культурницька громадська організація «Просвіта». Просвітяни завжди опікувалися духовним надбанням нації, були провідниками ідей української державності, вікових цінностей народу, доклали неабияких зусиль для того, щоб Україна стала незалежною, демократичною державою. Тому особливій актуальності набуває вивчення діяльності «Просвіти», яка тісно співпрацювала з музичними спілками й іншими громадськими організаціями.

Громадська організація «Просвіта» з часу виникнення (друга половина XIX ст.) займалася поширенням освіти серед українського народу, брала участь у його консолідації, пробудженні національної свідомості, обстоюванні культурно-освітніх, економічних, політичних прав. Вивчення ролі «Просвіти» в формуванні державницького потенціалу українського народу другої половини XIX – першої чверті XX ст. є важливим у сучасний період розбудови Української держави. Опанування досвідом просвітянських організацій дасть змогу скористатися їх позитивними досягненнями для зміцнення української державності, утвердити нинішні здобутки, не повторюючи раніше допущених помилок. Об'єктивне висвітлення процесу дозволить визначити та вивчити роль особистісного чинника в державотворенні, відтворити діяльність членів «Просвіти» 1868-1920 рр. у різних сферах суспільного життя.

Ключові слова: просвіта, організації, народ, музичні спілки, товариства, Поділля.

Summary. The spiritual revival of the Ukrainian nation is possible only on the basis of profound changes in all spheres of life - in consciousness, culture, economy, etc. Significant contribution to the process of cultural-educational revival of the Ukrainian people was made by the mass national-cultural public organization "Prosvita". Members of the organization have always taken care of the spiritual heritage of the nation, were the leaders of the ideas of Ukrainian statehood, the age-old values of the people, and made great efforts to make Ukraine an independent, democratic state. Therefore, the study of "Prosvita" activity, which closely cooperated with music unions and other public organizations, becomes especially relevant.

Since its foundation (the second half of the 19th century), the public organization "Prosvita" has been involved in disseminating education among the Ukrainian people, participating in its consolidation, awakening national consciousness, and defending cultural, educational, economic, and political rights. Study

of the role of "Prosvita" in the formation of the state potential of the Ukrainian people in the second half of the 19th - first quarter of the 20th century is important in the modern period of development of the Ukrainian state. Mastering the experience of "Prosvita" organizations will allow us to use their positive achievements to strengthen Ukrainian statehood, to confirm the current achievements, without repeating previous mistakes. Objective coverage of the process will allow determining and studying the role of the personal factor in state formation, to reproduce the activities of members of "Prosvita" during 1868-1920 in various spheres of public life.

Key words: "Prosvita", organizations, people, music unions, societies, Podillia region.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Духовне відродження української нації можливе лише на базі глибоких змін у всіх сферах буття – в свідомості, культурі, економіці тощо. Вагомий внесок у процес культурно-освітнього відродження українського народу зробила масова національно-культурницька громадська організація «Просвіта». Просвітяни завжди опікувалися духовним надбанням нації, були провідниками ідей української державності, віковичних цінностей народу, доклали неабияких зусиль для того, щоб Україна стала незалежною, демократичною державою. Тому особливій актуальності набуває вивчення діяльності «Просвіти», яка тісно співпрацювала з музичними спілками й іншими громадськими організаціями.

Громадська організація «Просвіта» з часу виникнення (друга половина XIX ст.) займалася поширенням освіти серед українського народу, брала участь у його консолідації, пробудженні національної свідомості, обстоюванні культурно-освітніх, економічних, політичних прав. Вивчення ролі «Просвіти» в формуванні державницького потенціалу українського народу другої половини XIX – першої чверті XX ст. є важливим у сучасний період розбудови Української держави. Опанування досвідом просвітянських організацій дасть змогу скористатися їх позитивними досягненнями для зміцнення української державності, утвердити нинішні здобутки, не повторюючи раніше допущених помилок. Об'єктивне висвітлення процесу дозволить визначити та вивчити роль особистісного чинника в державотворенні, відтворити діяльність членів «Просвіти» 1868-1920 рр. у різних сферах суспільного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій... У дослідженні означеної проблеми безпосередньо на Поділлі варто відзначити праці С. Вініковецького, В. Воловика, П. Григорчука, С. Дровозюка, Л. Зінченка, Б. Кришука, В. Нестеренка, Т. Публіки, М. Ярової та ін. Базою дослідження є матеріали Державного архіву Хмельницької області; Кам'янець-Подільського державного міського архіву; відділу рідкісної книги Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка; Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника. Значний діапазон конкретних матеріалів і відомостей про «Просвіту» вдалося знайти в приватних колекціях.

Мета статті – показати роль «Просвіти» й музичних товариств у мистецькому житті Поділля.

Виклад основного матеріалу... Товариство «Просвіта» було засноване 8 грудня 1868 р. у Львові. Його першим головою був обраний професор академічної гімназії, композитор А. Вахнянин. Згідно з першим статутом, «Просвіта» була науково-просвітницькою організацією. Найширшою ділянкою її роботи було видання та розповсюдження книг, створення читалень, організація вечорниць, вистав, курсів для неписьменних.

Наприкінці 1913 року «Просвіта» мала 77 філій і 2648 читалень. Головні філії очолювали видатні письменники та вчені. Так, головою Київської «Просвіти» був Б. Грінченко, а його заступником – Леся Українка; Чернігівську «Просвіту» очолював М. Коцюбинський, Миколаївську – М. Аркас, Катеринославську – академік Д. Яворницький. У «Просвіті» активно працювали І. Франко, М. Грушевський, А. Волошин, М. Лисенко, І. Карпенко-Карий, М. Гулак-Артемівський та чимало інших видатних людей. «Просвіта» підтримувала зв'язки з українцями Закарпаття, Хорватії, Боснії, США й багатьма іншими освітніми організаціями (Історія української музики, 1989).

Для впевненого вирішення творчих завдань нагально необхідним є використання творчих здобутків митців минулого, які є надбанням загальнолюдської культури. В історії вітчизняної педагогіки гідне місце посідає вокально-хорова освіта, розвиток якої впродовж багатьох сторіч свідчить про значні досягнення теорії й практики на основі індивідуальної й колективної праці фахівців. Особливо яскраво це простежується в хорovому жанрі – найпоширенішого й найпопулярнішого в Україні ще з давніх часів.

Найбільш плідним і значним періодом розвитку музичної творчості в Україні є XIX – початок XX сторіччя. Діяльність цілої низки композиторів, освітніх установ, окремих творчих спілок, товариств значно вплинули на розвиток теорії й практики музичної освіти України.

Розвиток національної свідомості, історичної пам'яті в кожного з поколінь, відродження духовності народу України неминуче пов'язані зі зростанням інтересу до пізнання та вивчення краєзнавчої своєрідності кожного з регіонів країни, зокрема й Поділля.

Визначені хронологічні межі дослідження хорovої освіти Поділля (кінець XIX – перша третина XX сторіччя) є важливими в історії українського музичного мистецтва, оскільки в ньому відбувалося

загальне піднесення музичної культури, формування професійних засад хорового мистецтва і становлення композиторської школи. З усіх галузей музичної творчості найбільш розвинутою в зазначений період була хорова культура, яка поєднала в собі найбагатші народні співацькі й творчі традиції з розвиненим акапельним (світським і культовим) співом.

Автор спогадів подолянин В. Приходько – відомий своєю активною громадсько-культурною й державницькою діяльністю не тільки на Поділлі, де в добу Визвольних змагань 1917-1920 років, він був губернським комісаром і головою губернського земства, а й у всеукраїнському масштабі – як міністр юстиції за Директорії й заступник міністра фінансів в уряді УНР.

У його спогадах «Під сонцем Поділля», які вийшли в 1931 р., знаходимо цікаві відомості про подільську «Просвіту»: «З часів мого перебування в Духовній Семінарії – пише автор – про існування в Кам'янці лише двох старших громадян-українців: один це був наш семінарський лікар К. Солуха, про якого ми в семінарії краєм вуха чули, що це «українофіл» (тоді так називали свідомих українців), але з яким ми мали лише випадкові зносини як хворі, другий же був той таємничий, у якого переховувалася наша семінарська бібліотека і який у реальному житті був смотрителем Кам'янецького двоклясового «училища» й іменувався Сергій Митрофанович Іваницький. У цей час в Росії відбувалися події, що внесли радикальні зміни в усе життя й, звичайно, в скромні плани кам'янчан. З'явився відомий маніфест 17 жовтня 1905 року. Маніфест 17 жовтня все ж таки давав базу, початок і можливість для ширшої й глибшої акції, яка й розпочалася на просторах всієї імперії, а разом із тим і в Україні. В Кам'янець прилинули перші вісники волі українського слова: це було число російської газети «Кієвскіє Отклики», що виходила в Києві під редакцією кам'янчанина Олександра Саліковського, пізніше українського міністра, а в ній стаття С. Єфремова – українською мовою. Тепер, коли українська мова ставала буденним явищем в житті української нації, хоч і не на всіх просторах, коли нею викладають у високих школах і нею пишуть протоколи в поліції, трудно зрозуміти той ентузіазм і ту побожність, із якими тодішні українці брали в руки й розглядали число газети, хоч і російської, але з українською статтею» (ДАХО Ф. 319. Оп. 1. Спр. 1030., с. 510-513).

Таким чином, у Кам'янці зібралася громада людей, що могла розпочати національну діяльність. Кинуте гасло заснувати в Кам'янці-Подільському «Просвіту», з полем діяльності на цілу губернію. Праця увінчалася повним успіхом: за два-три місяці в Кам'янці з'явилося дозволене урядом, із широкою програмою діяльності Подільське Українське Товариство «Просвіта». Сталося це в березні-квітні 1906 року.

І тільки роки державницьких переворотів 1917-18 рр. ненадійно, але й наочно показали українцям, яке величезне значення мало існування на Поділлі Кам'янецької «Просвіти». «Просвіта» в Кам'янці стала взагалі осередком культурно-освітнього й національно-політичного українського руху на Поділлі. Коло Товариства «Просвіта» згуртувалися кращі ідейні місцеві сили, її члени виконували просвітницьку діяльність, що часом і не стояли в безпосередньому зв'язку із завданням Товариства як установи виключно просвітньої. І саме звідти той великий вплив Товариства на Поділлі, в цім – історичне значення його існування й діяльності.

Справу «Просвіти» продовжували учасники музичних товариств, які організовувалися на початку ХХ ст. Товариство ім. М. Леонтовича об'єднувало більше 200 членів, мало свої філії в Харкові, Одесі, Житомирі, Вінниці, Полтаві, Дніпропетровську, Миколаєві, Чернігові, Черкасах, Проскуріві, Кам'янці-Подільському (Карасев А., 1900).

Виявом збереження українських традицій та історичної пам'яті народу був розвиток української пісні, про який також дбали товариства «Просвіти». Практично при кожному з них діяли самодіяльні аматорські колективи – хори. Особливо це було поширено в Наддніпрянській Україні. Так, зокрема, хор Кам'янець-Подільського університету мав статус Національного. Преса на своїх сторінках повідомляла, що «при товаристві «Просвіта» під керівництвом диригента – інспектора Жванецької вищої початкової школи Д. Олексюка остаточно піднявся на ноги й тепер працює дуже жваво національний хор... Мета цього хору – розповсюдити національну українську пісню серед селянства замість московської «Дуньки», яка зараз ледь смеркнеться лунає по селі» (Поліщук І.Ф., Поліщук І.І., 1995, с. 148-152).

Велику культурно-освітню роль відіграє Хмельницька обласна національна музична спілка, яка є продовжувачем громадських організацій, створених на початку ХХ ст. Її початкова назва – Хорове Товариство. В Хмельницькому воно створене в 1966 році за рішенням облвиконкому. Першим головою Товариства на громадських засадах був Б. Царьов – викладач Хмельницького музичного училища ім. В. Заремби, а штатними працівниками стали В. Каніщев (відповідальний секретар) і К. Ладигіна (бухгалтер). Основними завданнями тодішнього Товариства були розвиток хорової культури, облік самодіяльних хорових колективів області й надання методичної та практичної допомоги в організації й проведенні фестивалів, оглядів-конкурсів, творчих звітів тощо.

Хорове Товариство – громадська організація, яка об'єднувала всіх бажаючих для сприяння благородній справі – розвитку хорової культури області. Членами Товариства стали викладачі й учні загальноосвітніх шкіл, учасники хорових колективів і музичних шкіл і студій. Такі заклади

функціонували в містах Хмельницькому й Кам'янці-Подільському, в селах Гуменці Кам'янець-Подільського району, Новокопачівці Летичівського району, Лозове Деражнянського району, Ленківці Шепетівського району, Іванківці Хмельницького району.

У 1967 році головою Хорового Товариства обрано викладача Хмельницького музичного училища ім. В. Заремби А. Чеського, а через деякий час – Л. Лінника. В 1968 році відповідальним секретарем обрано В. Теодоровича, а в 1969 році А. Цибулю. Володіючи чудовим голосом (ліричний тенор), А. Цибуля часто брав участь у концертах. Тоді й почалися пошуки джерел додаткового фінансування Товариства.

У 1970 р. головою обласного Хорового товариства обраний М. Лебедев, який тоді займав посаду заступника начальника обласного управління культури. У 1975 р. рішенням Республіканського правління хорове Товариство розширило свої творчі функції, у зв'язку з цим розширилися й обов'язки, які полягали не лише в пропаганді хорового мистецтва, а й усіх жанрів музичного мистецтва.

Реорганізовувалася робота музично-хорового товариства. Рішенням Республіканського правління музичні студії ліквідувалися, викладачі поповнили ряди вчителів музики в загальноосвітніх і музичних школах, очолили гуртки художньої самодіяльності, а все майно, включаючи музичні інструменти, передавалися у загальноосвітні школи. Тоді ж були ліквідовані художні та фотомайстерні. Музично-хорове товариство почало займатися винятково творчою роботою.

У 1985 р. на посаду відповідального секретаря прийнята М. Гунько, яка зробила чимало для того, щоб діяльність Товариства відповідала статутним вимогам. Особлива її заслуга в підготовці й проведенні концертно-лекційної роботи. У зв'язку з виїздом М. Гунько, на посаду відповідального секретаря обраний В. Корнійчук. Він мав неабиякі організаторські та господарські здібності, які особливо проявилися під час відкриття в Хмельницькому в 1988 р. «Співочого поля», а також в організації й проведенні дитячих свят музики й конкурсів за жанрами (Подольские епархиальные ведомости, 1895, с.110).

Із 1987 р. головою Товариства обрано В. Пасеку, заступника начальника обласного управління культури. В 1990 р. на Всеукраїнському з'їзді прийнято рішення музичне Товариство реорганізувати в музичну Спілку. Професійна спілка орієнтує на проведення роботи та захист прав професійних музикантів. Тоді й розроблено Статут обласного відділення Всеукраїнської музичної спілки.

У 1995 р. штат обласного відділення Всеукраїнської музичної спілки сформовано так: голова (на громадських засадах) – В. Пасека, заступник голови – М. Люшня, відповідальний секретар – С. Мартинюк, головний бухгалтер – Г. Кармаліта (з 1996 р. – Л. Майдан). Його членами стали 25 музикантів-професіоналів, які виявляли свою активність в громадській діяльності й пропаганді музичного мистецтва. Серед них: Г. Сидоренко, художній керівник ансамблю народних інструментів Хмельницької дитячої музичної школи №1; О. Апонюк, Р. Осипова – бандуристка, солістка-вокалістка; Б. Совінський, домрист; А. Антонов, М. Босенко, В. Колосовський, В. Щур – викладачі музичного училища ім. В. Заремби; М. Бідюк – художній керівник муніципального народного хору; А. Дичко – викладач музики в школі; С. Заверуха – викладач педагогічного училища; О. Попик – хореограф; Р. Суров'як – композитор; А. Чабан – викладач школи мистецтв; заслужений працівник культури М. Мельник – художній керівник народного хору Кам'янець-Подільського МБК; І. Нетеча – художній керівник дитячої хорової капели «Журавлик» м. Кам'янця-Подільського; О. Бец – доцент Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету, заслужений працівник культури, композитор, художній керівник народного ансамблю народної музики «Подільські акварелі»; В. Волівач з Полонного; В. Кравчук з Ізяслава, заслужений працівник культури; В. Кропивницький – викладач Волочиської школи мистецтв; Ц. Зюлковський – художній керівник хорової капели з Волочиська, заслужений працівник культури; Т. Карпенко – викладач Славутської дитячої музичної школи; О. Лукін – викладач музичного училища ім. В. Заремби; В. Ярецький – заслужений артист, хормейстер ансамблю «Козаки Поділля».

Насьогодні у своїй діяльності обласне відділення Спілки використовує різні форми пропаганди музичного мистецтва. При обласному відділенні діють шість асоціацій за жанрами: хорове товариство ім. М. Леонтовича, баяністи-акордеоністи, композитори-піснярі, народно-інструментальна музика, бандуристи та духовна музика. Крім цього, діють дві концертні бригади. З року в рік зростає авторитет Спілки, кількість її членів поповнюється викладачами Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка (О. Аліксійчук, Б. Ліпман, А. Попович, М. Печенюк, С. Чабан, З. Яропуд).

У Спілці нараховується один народний артист, шість заслужених працівників культури, багато лауреатів багатьох мистецьких конкурсів та фестивалів. В останні роки робота Спілки значно активізувалася, проводяться радіопередачі «Хмельниччина музична», здійснюється видавництво нотних збірок. Більшість мистецьких заходів обласна Спілка проводить разом із обласним управлінням культури та навчально-методичним центром культури Поділля. Так, в області організований щорічний конкурс юних талантів «Подільське сонечко», фольклорне свято «Дністрові береги», «Перлинкове намисто» тощо.

Висновки... Вагомий внесок у процес культурно-освітнього відродження українського народу

зробила масова національно-культурницька громадська організація «Просвіта».

В історії вітчизняної педагогіки гідне місце посідає вокально-хорова освіта, розвиток якої впродовж багатьох сторіч свідчить про значні досягнення теорії й практики. Особливо яскраво це простежується в хоровому жанрі – найпоширенішого й найпопулярнішого в Україні ще з давніх часів.

Виявом збереження українських традицій та історичної пам'яті народу був розвиток української пісні, про який дбали товариства «Просвіти». Практично при кожному товаристві діяли самодіяльні аматорські колективи – хори. Зокрема, хор Кам'янець-Подільського університету мав статус Національного. Висвітлення процесу дозволило визначити та вивчити роль особистісного чинника в державотворенні, відтворити діяльність членів «Просвіти» 1868-1920 рр. у різних сферах суспільного життя.

Список використаних джерел і літератури / References:

1. Історія української музики. (1989). (В 6 т. Т.1.). Київ: Наук. думка / Istoriiia ukrainskoi muzyky.[History of Ukrainian music]. (1989). (6 vols. Vol.1.). Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
2. ДАХО Ф. 319. Оп. 1. Спр. 1030. (Переписка о проведении музыкально-литературных вечеров в гимназии, программы) / Dakho F. 319. Op. 1. Ref. 1030. (Correspondence on conducting musical and literary evenings in the gymnasium, programs) [in Ukrainian].
3. Карасев, А. (1900). Методика пения. 4 изд. Пенза / Karasev, A.(1900). Metodyka penyia. [Methods of singing]. 4 yzd. Penza [in Russian].
4. Поліщук І.Ф. & Поліщук І.І.(1995). Гуманістична діяльність князів Кориатовичів на Поділлі. Матеріали ІХ Подільської істор.-краєзн. конф. Кам'янець-Подільський. 230-232. / Polishchuk I.F., Polishchuk I.I. Humanistychna diialnist kniaziv Koriatovychiv na Podilli. [Humanistic activity of princes Koriatovych in Podillia]. Materialy IX Podilskoi istor.-kraiezn. konf. Kamianets-Podilskyi. 230-232. [in Ukrainian].
5. Подольские епархиальные ведомости. 1895. №11. / Podolskye eparkhyalnye vedomosty.[Podolsk diocesan sheets]. 1895. No. 11. [in Russian].